

સીતાફળનો ચીકટો (મીલીબગ) અને તેનું સંકલિત વ્યવસ્થાપન

ડૉ. બી. જી. પ્રજાપતિ

બીજ મસાલા સંશોધન કેન્દ્ર, સરદાર કૃષિનગર દાંતીવાડા કૃષિ યુનિવર્સિટી, જગુદણ - ૩૮૨૭૧૦

ફોન : (૦૨૭૬૨) ૨૮૫૩૩૭

પિયતના પાણીની અછતને લીધે ખેડૂતો ઓછા પાણીથી થતા ફળઝાડ પાકોમાં સીતાફળનો પાક લેવાનું વધારે પસંદ કરે છે. સીતાફળનો પાક ખડતલ હોય સામાન્ય રીતે જીવાતોનો ઉપદ્રવ ઓછા પ્રમાણમાં જોવા મળે છે. સીતાફળમાં ફળ કોરી ખાનાર ઈયળ, ફળમાખી, સ્પાયરેલિંગ વ્હાઈટ ફ્લાઈ, ફુટ સ્પોટિંગ બગ અને મીલીબગ નુકસાન કરતા નોંધાયેલ છે. આ પૈકી સીતાફળમાં ગુણવત્તા અને ઉત્પાદન પર અસર કરતું અગત્યનું પરિબળ હોય તો તે ચીકટો (મીલીબગ) નો ઉપદ્રવ છે. ચીકટોના અસરકારક નિયંત્રણ માટે તેની ખાસિયતો જાણવી ખૂબ જ જરૂરી છે. ચીકટાની જુદી જુદી ૧૬ જાતો નુકસાન કરતી માલૂમ પડે છે. ત પૈકી સીતાફળના પાકમાં નુકસાન કરતી ચીકટોની મુખ્ય બે જાતો નોંધાયેલી છે.

ચજમાન પાકો :

સીતાફળ ઉપરાંત જામફળ, આંબળા, કેળ, લીંબુ અને દ્રાક્ષ વગેરેમાં આ જીવાત નુકસાન કરે છે.

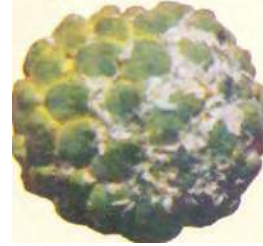
જીવાતની ઓળખ :

આ જીવાતની પુષ્પ માદા પાંખો વગરની, પોચા શરીરવાળી, લંબગોળ ઈંડા આકારની, ઘેરા બદામી રંગની

હોય છે. તેનું શરીર સફેદ રંગના તાંતણાથી ઢંકાયેલ હોય છે. નર પાતળો પોચા શરીરવાળો, લાંબો અને આછા બદામી રંગનો હોય છે, જે એક જોડી પાંખો ધરાવે છે. તેમજ બે મીણયુક્ત તાંતણા જેવા ભાગ શરીરના પાછળના ભાગમાં આવેલ હોય છે.

નુકસાનનો પ્રકાર :

આ જીવાતના ઉપદ્રવની શરૂઆત સીતાફળમાં ફૂલ બેસવાનું શરુ થાય ત્યારથી થાય છે. આ સમયે માદાએ મૂકેલ ઈંડામાંથી નાના બચ્ચાઓ જમીનમાંથી બહાર નીકળીને થડ દ્વારા અથવા ઝાડની જે ડાળીઓ જમીનને અડકતી હોય તેના દ્વારા ઝાડ પર ચડે છે. નાના બચ્ચાં તથા માદા બન્ને પાનની નીચેની સપાટીએ તેમજ ડુંખ, કળી અને ફળ પર સમૂહમાં રહીને રસ ચૂસીને નુકસાન કરે છે જેના પરિણામે ફળ કદમાં નાનાં રહે છે ફળમાં નુકસાન થયેલ ભાગ પર કાળા ડાઘ થઈ જાય છે. અતિ ઉપદ્રવ વખતે ઘણી વખત પરિપક્વ ફળો ખરી પડે છે. ફળ ઉપર સફેદ પાઉડર ચોંટી ગયો હોય તેવું દેખાય છે. આ જીવાતને સૂકું વાતાવરણ વધારે માફક આવે છે, તેથી જ્યારે વરસાદ ખેંચાય તેવા સમયે ઉપદ્રવ વધી જતો હોય છે. આ જીવાતના ઉપદ્રવની શરૂઆત બગીચામાં ઊગી નીકળેલ નીંદણના છોડ તથા સીતાફળના રોપા અને

અગાઉના વર્ષે ખરી પડેલ નુકસાનવાળા ફળ પરથી થાય છે. ત્યારબાદ તે સીતાફળના ઝાડ ઉપર ચડીને નુકસાન શરૂ કરે છે.

જીવનચક્ર :

સીતાફળનો પાક પૂરો થાય પછીથી આ જીવાતની માદા જમીનમાં ૧૫ સે.મી. જેટલી ઊંડાઈએ જઈ પોતાના શરીર સાથેના નીચેના ભાગમાં ચોંટેલ કોથળીમાં ૧૦૦ થી ૩૦૦ ઈંડા મૂકે છે. આ ઈંડા બીજા વરસ સુધી સુષુપ્ત અવસ્થામાં રહે છે. ચોમાસાની શરૂઆતમાં તેમાંથી બચ્ચાંઓ નીકળે છે. નર ૩૧ થી ૫૭ દિવસમાં જ્યારે માદા ૨૬ થી ૪૭ દિવસમાં પુષ્ક ઉમરે પહોંચે છે. પુષ્ક નરનું આયુષ્ય ૧ થી ૩ દિવસનું અને માદાનું આયુષ્ય ૩૬ થી ૫૩ દિવસનું હોય છે. આમ, તે એક પેઢી પૂરી કરે છે.

સંકલિત વ્યવસ્થાપન :

- ◆ બગીચામાં ચોખ્ખાઈ જાળવવી એટલે કે ખરી ગયેલ પાન તથા ફળો વીણી તેનો નાશ કરવો તેમજ સૂકાઈ ગયેલ ડાળીઓ કાપીને બાળી દેવી.
- ◆ શરૂઆતની પેઢીમાં જમીનમાં રહેલ માદા પોતાના શરીર સાથે ચોંટેલ કોથળીમાં ઈંડા મૂકતી હોય છે. તેથી ખામણામાં ઊંડો ગોળ કરી ઝાડની ફરતે મિથાઈલ પેરાથીઓન ૨ ટકા ભૂકી ખામણાના માપ પ્રમાણે ૧૦૦ થી ૨૦૦ ગ્રામ મુજબ ભેળવવી તેથી જમીનમાં રહેલાં ઈંડામાંથી બહાર આવતા મીલીબગના બચ્ચાંઓ નાશ પામે. બાકીની જમીનમાં આ કીટનાશક ૨૫ કિ.ગ્રા./હે. પ્રમાણે ભભરાવવી.
- ◆ ઝાડની ફરતે તથા લાકડાના ટેકા ઉપર જમીનથી અડધા ફૂટની ઊંચાઈએ પોલીથીલીન સીટનો અર્ધાથી પોણો ફૂટ પહોળો પટ્ટો લગાવી તેના પર ગ્રીસ લગાડવું અને છાણ માટીના મિશ્રણથી પટ્ટાની નીચેની કિનારી બંધ કરવી, જેથી આ જીવાતના બચ્ચાં ઝાડ પર ચડતાં અટકાવી શકાય છે.

- ◆ ચોમાસામાં વરસાદ બાદ ઊગી નીકળેલ ઘાસ તથા સીતાફળના રોપાઓમાં શરૂઆતમાં આ જીવાતનો ઉપદ્રવ જોવા મળે છે તેથી ઊગી નીકળેલ ઘાસ તથા રોપાઓને ઉપાડીને નાશ કરવો.
- ◆ આ જીવાતનો ઉપદ્રવ ઝાડ પર શરૂ થઈ ગયેલ હોય તો ટ્રાઈજોફોસ ૪૦ ઈસી ૧૫ મિ.લિ. અથવા ક્લોરપાયરીફોસ ૨૦ ઈસી ૨૫ મિ.લિ. અથવા ક્વિનાલફોસ ૨૫ ઈસી ૨૦ મિ.લિ. ૧૦ લિટર પાણીમાં ભેળવી છોડના બધા ભાગો બરાબર ભીંજાય તે રીતે છંટકાવ કરવો. બીજો છંટકાવ ૧૫ દિવસ બાદ કરવાથી સાફ નિયંત્રણ મળે છે. આ કીટનાશક સાથે વર્ટીસિલિયમ લેકાની નામની જૈવિક ફૂગનો ૪૦ ગ્રામ પાઉર ૧૦ લિટર પાણીમાં ઉમેરી વાપરવાથી વધુ અસરકારક પરિણામ મળે છે. કીટનાશકનો છંટકાવ ઉપદ્રવ શરૂ થયે તુરંત જ કરવો જોઈએ. જીવાત મોટી થયા પછી તેનો શરીર પર મીણયુક્ત આવરણ હોવાથી કીટનાશકની અસરકારકતા ઓછી રહે છે. ઉપર દર્શાવેલ કીટનાશક થડ પર પડે તે રીતે છંટકાવ કરવો
- ◆ આ જીવાતનો ઉપદ્રવ ટપક પદ્ધતિથી આપેલ પિયતવાળા બગીચા કરતાં ખામણામાં આપેલ રેડ (રેલાવીને) પિયતવાળા બગીચામાં ઓછો જોવા મળે છે તો તે પ્રમાણે કાળજી લેવી.
- ◆ આ જીવાતના ઉપદ્રવની શરૂઆત હોય ત્યારે એકાદ ભારે પિયત આપવું જેથી જમીનમાં ઈંડામાંથી નીકળતા જીવાતના બચ્ચાંનો નાશ થાય.
- ◆ મીલીબગના કુદરતી નિયંત્રકો જેવા કે પરભક્ષી દાળિયા, કાઈસોપા તેમજ પરજીવીઓ મીલીબગને કાબૂમાં રાખે છે.
- ◆ ફળની છેલ્લી વીણી બાદ ઝાડ ઉપરના ઉપદ્રવિત તથા સૂકા ફળો વીણી તેનો નાશ કરવો.